

Svart som et trolløye ligger det der
 stille og speilblankt i solefallsskjær.
 — Da tegner med ett den døende dag
 i dets flate med mesterens penseldrag
 mektige Oklas majestetiske konveks
 badet i lyset fra den siste solrefleks!

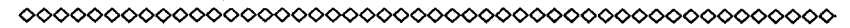

Storstilt er synet du sitter og ser,
 — kun noen bekker som klukker og ler
 bryter den store stillhet som rår.
 Du føler jorden puste. Naturens hjerte slår
 i takt med ditt eget, — som bever
 ved det, — at du er, — at du lever!

Fra Breiskaret mot Eiterdalen, Trollheimen

Finn Bergmann

STEINKIRKENE I INNHERRED

Av arkitekt Wilhelm Swensen

Med ekte bjørnsonsk velde og klarsyn skal dikteren, da han ble spurt om hva han fant vakrest i Norge, ha sagt: Jeg har stått på Rolsbakken.

Vi alminnelige mennesker som har hatt den lykke å stå på dette stedet, se inn over de rike bygdene i Inn-Trøndelag, frodig og solid, myk i linjene, fyldig i fargene — eller vi vender blikket ut den fagre fjorden, hvor åsene sviner i blålig dis og lar uendeligheten trekkes inn i bildet, vi tenker med undring: Eier landet noe vakrere? Det er ikke grunn til noen mannjevning mellom alle de rike nyansene i norsk natur. Trøndelagsnaturen er ikke dramatisk, ikke vill og voldsom. Det er «Fagre fjord og bygder» som Vinje sier, det er ro og sikkerhet under himmelens rikt skiftende lys, det er eim av tung, drektig jord og det er sus av historie over fjord og vik, over gressganger og bølgede åkrer.

Opp av denne grunnen hever de trønderske bygdekirkene seg med sine lanceslanke tårn. En rekke middelalderske steinkirker markerer de hellige steder, som fra hedenhold har vært samlingspunktet. Fra naturens hånd skiller kirkeplassen seg ut som noe av det vakreste i bygden og denne samhörigheten mellom natur og religion, med eldre kultur som bakgrunn gir stedet en dragning mot vår historie. En føler at stedet har samlet i seg minner fra slekt etter slekt.

En skulle tro at Nidarosdomen som det samlende i middelalderens religiøse liv, med all sin prakt som en åpenbaring av

Koret i Stiklestad kirke, Værdal

Schröder

Værnes kirke, Stjørdal

Schröder

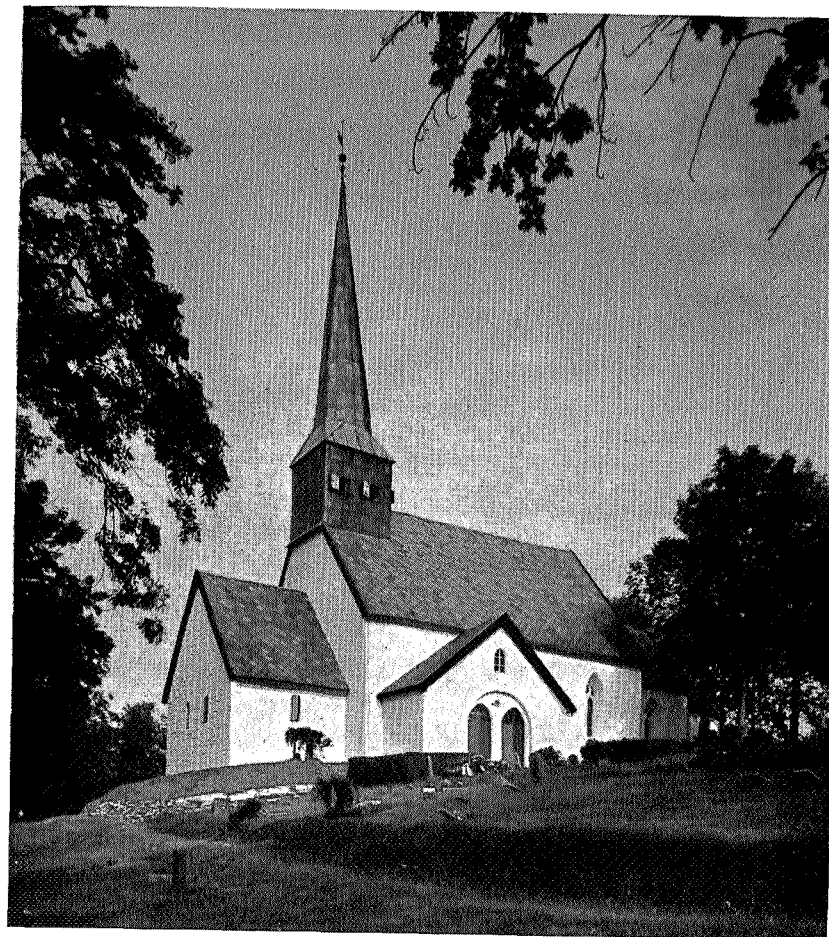
teknikk og kunst, skulle virket mer som forbillede for kirkebygningen i Trøndelag enn tilfellet er. Selv ikke den lille formfullendte kirken vi idag kaller «Mariakapellet» og som må være bygget nettopp på den tid de fleste av steinkirkene utover bygdene ble reist, har formådd å sette spor. Ikke ved noen av bygdekirkene her oppe finner vi den halvsirkelformede koravslutning som Mariakapellet har, mens en slik apside, som den kalles, er meget alminnelig å finne annet steds i landet vårt. Heller ikke finner vi en så

gjennomført arkitektur, tross det er tydelig at bygningsfolk fra domkirken har vært med også ved bygdekirkene. Det er slett ikke små kirkebygg vi har for oss, men enkelheten er fremtredende, det er som om kirkebyggerne har villet understreke skillet mellom katedralen og bygdekirken. Et visst diktat fra geistlig hold kan en vel også regne med. De rituelle krav til en bygdekirke var langt enklere enn katedralens.

Mange har sikkert studert på den slanke tårnformen som er så alminnelig i Trøndelag. Vi har ikke levnet noe tårn som kan slå fast om det gjelder en middelalderform, men meget taler for det.

På slettelandet, slik som inne i Stjørdalen, står det mektige steintårnet som et samlingsmerke som kan sees på lang lei. Det var nok ikke noe isolert tilfelle, slik vi ser det idag. I middelalderen hadde Sakshaug, Mære og Hustadkirkene steintårn mot vest. I Selbu har vi det fremdeles og på Austråt er det gamle kirketårnet knyttet til borganlegget. Også Nærøykirken i den nordligste delen av Trøndelagsfylkene hadde et kraftig steintårn — alle disse kirkene har hatt tårnet plasert i vest. Og på samme måte som tårnene har endret karakter, har kirkene fått interiørene tilpasset tidens krav. Da reformasjonen kom stiltes det nye krav, og meget av den fine skulptur og annet fagert utstyr som kirkene eide ble fjernet. Nye ledd kom inn og ved 1600-årenes midt ble det kostet adskillig på kirkeinteriørene. Barokken elsket fargerik skulptur og de hvite kirkerummene fikk den understrekning av hovedleddene som den dag idag har levd i norsk kirkekunst: Altertavlen, prekestolen og døpefonten. Med trygg trønderisk konservatisme har disse leddene fått stå urørt, selv om empiren med krav om klassisk renhet søkte å dekke barokkens robuste fargeglede under hvit farge.

For den som ferdes i Innherred faller det naturlig å se innom kirkene. De er verd et besøk. Ikke langt fra Levanger møter vi Alstadhaug kirke som nettopp har gjennomgått en omfattende restaurering. Fra naturens hånd eier kirketomten all den skjønnhet en forbinder med det inntrønderske kirkested. Helt til 1907 stod ennå den gamle prestegården like inn til kirken, med sin prektige kvadrant av trønderhus, rødmalte og troverdige som en fin kontrast

Alstadhaug kirke, Skogn

Schröder

til den hvitkalkede kirken. Men de tunge tregruppene formår ennå å skape den ro og verdighet som binder kirke og prestegård sammen. Det fine, slanke spiret på kirken raker opp mot himmelen, og like bak kirken hever en mektig gravhaug sin tunge kropp med ulmende minner fra hedenhold i sitt indre.

Alstadhaug kirke er bygget som en langkirke — et langt, rektan-

gulært skip og rektangulært kor med rett avslutning. Takstolen har vel vært helt åpen, som ved en rekke av Trøndelags-kirkene, men er senere forandret slik at det er lagt inn flat himling i rummet. På begge sider av korbuen er det små alternisjer. Vinduene er blitt utvidet. Men det som fremhever kirken er den fine tilbygning til koret som må være utført omkring 1250-årene, en polygonal bygning satt inntil koret, enten som et selvstendig kapell, eller som en utvidelse av koret. Den vakre spissbuede åpning inn mot det gamle koret, tyder på at en her har ønsket en direkte forbindelse mellom de to koravdelingene, ikke en adskilt tilbygning. Dette kortilbygget er det eneste i sitt slag som direkte peker på en forbindelse med Nidarosdomens oktagon. Nydelige små vinduer med dype nisjer kaster lys inn i det overhvelvede rummet. Arkitektonisk er det en av de fineste løsninger vi har i trøndersk kirkebygningskunst. Restaureringen brakte også for dagen rike rester av kalkmalerier som har prydet dette fine byggverket, og som de besøkende bør ofre et studium. På den store buen mot det gamle koret er «Via dolorosa» — lidelsens veg — malet med korsfestelsen som toppfelt. I det vestlige feltet av hvelvet ser en Kristus som verdensherskeren med 6-vingede serafim på sidene. Det nåværende sakristi er vel bygget til i senmiddelalderen, et enkelt og vakkert overhvelvet rum, og mot vest er det også et tilbygg, formodentlig føyet til på 1600-tallet. Både altertavlen og prekestolen er praktfulle barokkarbeider fra 1600-årenes midt. Kirken var viet til St. Peder. Underlig nok er dette med helgenvigslen av kirkene glemt ved en rekke av kirkene — det som historisk sett ikke skulle ligge så langt tilbake, og som har betydd så meget i middelalderens menighetsliv.

Fortsetter en innover disse deilige bygdene, møter en Sakshaug kirke på Innerøya — en kirkebygning som har ligget i ruin, men som nå med kyndighet igjen tar form. Vesttårnet er helt borte, men det kryr av underlige relieffer og ornamenter omkring portallene, og det overordentlig sjeldne bilde som er hugget inn på trappesteinen ned til sakristiet — en tegning av kirken med tårn, er nok til å lokke faglig interesserte til stedet. Merkelig er de svære forstøttingspillarene på sørsiden av kirken. Muren må ha truet med å rase ut, slik det gikk med tårnet, og den primitive, men maleriske

Sakshaug kirke, Innerøy

Schröder

avstøtting var måten en da løste vanskelighetene på. Også her har sakristiet opprinnelig vært bygget som kapell til kirken. Kirken er innviet 1184 av erkebiskop Eystein.

En perle blant bygdekirkene i Trøndelag er Hustad kirke. Vakrere kan en neppe tenke seg en kirkeplass, og den intimitet som preger både eksteriør og interiør er betagende. En vidunderlig portal i det opprinnelige vesttårnet er dekket av en kløverbladformet bue med siksakornament. Og trer en inn i kirken, står interiøret så godt som urørt fra 1600-årenes midt med altertavle og prekestol, med gamle kirkestoler og galleri i rike og fint avstemte farger. Det er den best bevarte kirken vi har og den blir vernet med en venerasjon som forhåpentlig vil hindre enhver modernisering.

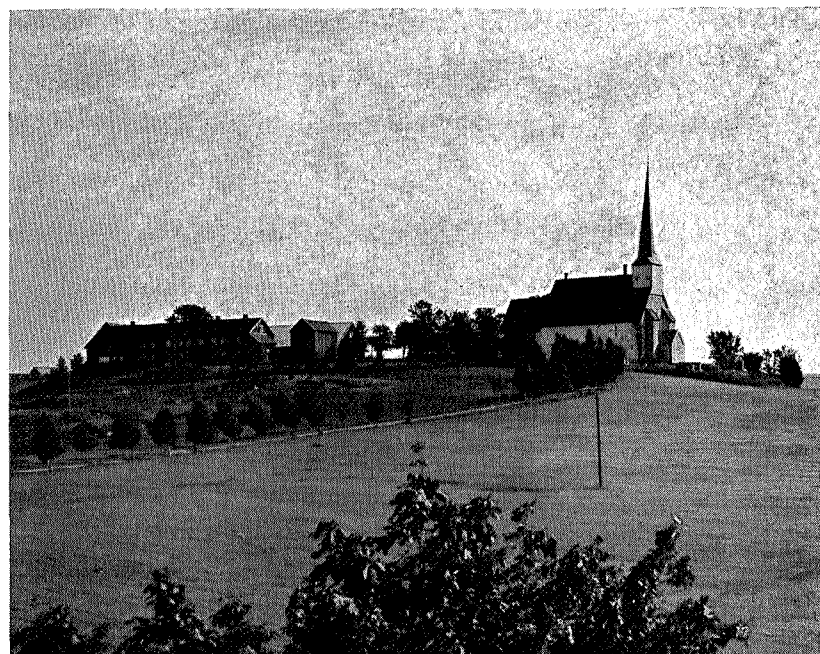
Bruken av superlativer kan være farlig, men en trenger dem i

Hustad kirke, Innerøy

Haakon Hustad

stigende grad, når det gjelder kirkene innover Innherred. Mære kirke har en beliggenhet som best dekkes av uttrykket triumf. Dette eldgamle kultstedet, hvor sagaen synes å bruse om oss, hvor minnene om hedensk blot ennå synes levende, har idag den enkle og mektige steinkirken med sitt sylhvasse spir mot skyen som et eklatant bevis på kirkens seier. Den svære gamle trøndergården ved siden av kirken har ennå noe av den gamle trass i sin bastante form, og en føler at onde vetter buldrer inne i haugen under kirken. Det er som en ennå hører gjenklngen av kampen mellom den gamle

Mære kirke, Sparbu

Schröder

og nye tid, som om den veldige reisning i kirke og tårn på den mektige haugen ennå har noe av kampen i seg. Da denne kirken i middelalderen hadde sitt svære vesttårn, må understrekningen av kraften ha vært ennå sterkere. Mærekirken er da også en av de største bygdekirkene vi har — med vesttårnet målte den over 40 meter i samlet lengde. Grunnformen er den samme enkle som ved de øvrige kirkene i Innherred og som dem er den vel reist i 1100-årene. Også her er interiøret preget av barokkens kraft både ved alter og prekestol. Men desverre er kirkens største severdighet — den gamle takstolen blitt dekket av en himling. Hvor sperrene søkte støtte på murkronen, ligger stikkbjelker som raker innenfor muren, og disse bjelkene er skåret ut som groteske hoder og fabeldyr som en kunne se nede fra skipet. Alle disse forvridde og grinende ansiktene, de ilske dyrene med sine merkelige former, synes å være

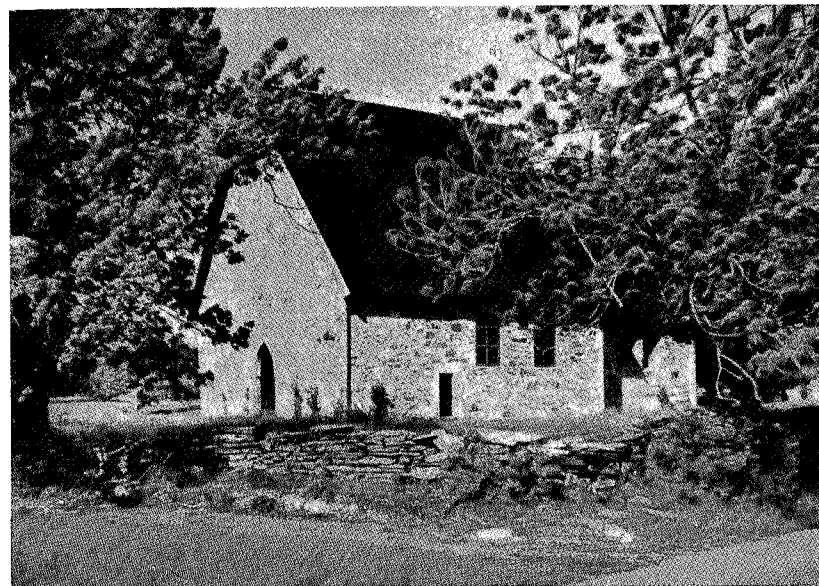
kommet opp av den grunnen kirken hviler på. Det er som om heden-
skapet stikker hodet fram og med grotesk satire håner den seir som
kirken mener å ha vunnet. En gang må dette praktfulle middelalder-
minne igjen få komme fram i dagen.

Langt stillferdigere virker Stiklestadkirken, som i middelalderen
må ha vært en av de sentrale samlingssteder, som minneplass for
helgenkongens fall. Skipet er forlenget nesten 10 meter mot vest,
det har nok vært behov for større plass enn fra først av var tenkt.
Koret er overhvelvet med krysshvelv, hva vi ikke finner ved de
andre kirkene i distriktet. Idag domineres kirkerummet av Alf
Rolsens store dekorative arbeide. Veggmalerier dekker hele koret
og korbuen med bilder fra helgenkongens liv. I skipet er det rester
av kalkmalerier. Både portalene og et av nordvindue har rike og
merkelige ornamenter.

Den eldste, og en av de største Trøndelags-kirkene er Værnes
som en regner er bygget i Olav Kyrres tid — omkring 1080. Det
svære tårnet er reist noe senere — omkring 1200, iallefall er de
øvre deler av tårnet fra denne tid. Et trekk som en merker seg er
at der ikke er noen inngang fra vest i tårnet. Adkomsten fører
gjennom en stor bueåpning fra skipet, og en mener at tårnfoten har
tjent som dåpsrum. Grunnformen er ellers den vanlige med rektan-
gulært skip og kor. Sakristitilbygget er vel et kapell av opprinnelse.
Også ved Værneskirken er der en rikdom av detaljer, og en middel-
aldersk takstol med utskårne sperrehoder. Idag skjules takstolen av
himling, men en må håpe at man i en tid hvor interessen og for-
ståelsen av kulturverdiene er tilstede, vil rette dette misforhold, så
kirkerummet kan få den reisning det har hatt, og de eiendommelige
og verdifulle deler igjen blir synlig.

La oss ikke glemme kirken ute på Frosta, selv om den ligger noe
unna den slagne landevei. Ved det gamle tingstedet er nå kirken
gjenreist — med sin enkle form og med noe av det gamle inventar
satt på plass.

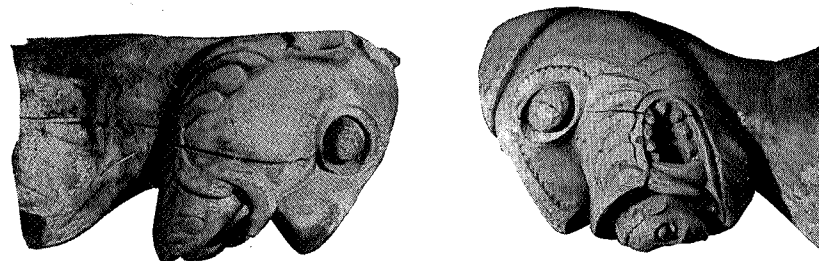
Det er en opplevelse å besøke Trøndelags-kirkene. Hele det rike
kulturmiljø som middelalderen skapte gjenspeiles i dem. Sammen-
knytningen av historie og natur gir dem en plass i vår egen tid,
som mere enn noe gir oss bindeleddet mellom gammel og ny tid.

Logtu kirke, Frosta

Schröder

Og selv om Nidarosdomen også idag står som samlingsmerket og
underet som trekker pilgrimsskarene til seg, så eier bygdekirkene
den intime og levende uttrykksform. Står Nidarosdomen som den
blussende rose, eier bygdekirkene markblomstens renhet og
beskjedne ynde, også det kan gi vår tid verdier som bør tas med
når vi haster fram i fartens århundre.

Hoder fra takstolen i Mære kirke

Schröder